

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії Східної Європи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

доц. А. В. Пантелеймонов

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Сектантство в Росії (XVII - поч. XX ст.)

032 історія та археологія

спеціальність (напря́м) _____

історичний

факультет _____
(назва підрозділу)

другий (магістерський)

рівень освіти _____

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету
(інституту, центру)

“15” червня 2018 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Єремєєв П. В., к. і. н, доц.

Програму схвалено на засіданні кафедри
Історії Східної Європи

Протокол від “5” червня 2018 року № 14

проф. Духопельников В. М.
В. о. завідувача кафедри _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “8” червня 2018 року № 10

доц. Тумаков О. І.
Голова методичної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Сектантство в Росії (XVII – початок XX ст.)» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

магістр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

032 історія та археологія

спеціальності (напряму) _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є

Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з історією розвитку та віровченням сект, що діяли на території Росії у період з XVII до початку XX ст.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є надання можливості студентам за досить короткий час зрозуміти основні причини поширення сектантства на території Росії в XVII – на початку XX ст., вміти класифікувати різноманітні секти, розрізняти особливості їхніх віровчень, порівнювати російські та зарубіжні секти, характеризувати специфіку російського сектантства, визначити вплив сект на суспільне та культурне життя Росії у зазначений період.

1.3. Кількість кредитів

4 кредити

1.4. Загальна кількість годин

120 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-й
Семестр	
2-й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
88 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, студенти мають досягти таких результатів навчання:

знати: - основні визначення поняття «секта», поширені у сучасному релігієзнавстві, принципи використання даного терміну у російському дорадянському діловодстві;

- існуючі варіанти класифікації сектантства, поширеного на території Росії в XVII – на початку XX ст.;

- про трансформацію суспільних та наукових уявлень про сектантство Росії досліджуваного періоду;

- причини поширення сектантства у Росії в XVII ст., суспільно-політичні умови його подальшого розвитку;

- основи віровчення так званих «староруських сект», їхню трансформацію протягом досліджуваного періоду;

- причини появи нових сектантських рухів у другій половині XIX – на початку XX ст., їхній взаємозв'язок із західними релігійними рухами;

- спільні та відмінні риси російських та зарубіжних сектантських рухів;
- про місце сектантства у суспільному та культурному житті Росії досліджуваного періоду.

вміти:

логічно мислити і викладати матеріал, робити аргументовані висновки, користуватися джерелами, науковою та довідковою літературою.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні принципи дослідження сектантства. «Староруські» секти.

Тема 1. Предмет та завдання спецкурсу.

Мета та завдання спецкурсу. Методологічні засади курсу. Джерельна база: законодавчі джерела та адміністративні нормативні акти, діловодні та статистичні матеріали, періодика, джерела особистого походження, сектантська релігійна література, візуальні джерела. Історіографія проблеми.

Тема 2. Російське сектантство як культурно-історичний феномен.

Причини поширення сектантства в Росії у XVII ст., суспільно-політичні та культурні умови його подальшого розвитку. Проблема класифікації сектантських рухів. Специфіка «староруських» сект. Розрізнення «раціоналістичного» та «містичного» напрямків «староруського» сектантства.

Тема 3. Містичний напрямок «староруського» сектантства.

Хлисти, їхнє віровчення, організація та культ. Скопецтво та його напрямки. Проблема співвідношення віровчення та культової практики скопців та хлистів. Причини поширення інтересу до містичного сектантства у російському освіченому суспільстві XVIII – першої половини XIX ст. Хлисти та скопці серед представників російського православного духовенства. Проект реформи О. М. Еланського, гурток К. П. Татаринової. Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.

Тема 4. Раціоналістичний напрямок «староруського» сектантства.

Духоборництво, проблема впливу квакерства на його утворення та розвиток віровчення. Ідеологія та суспільна організація духоборців, їхні взаємини із державною владою. Розкол

духоборництва на «велику» і «малу» партії наприкінці XIX ст. Переселення у Канаду. Молоканство та його напрямки.

Розділ 2. Нові сектантські рухи в Росії в XIX – на початку XX ст.

Тема 5. Поява нових сект в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Штундизм.

Причини появи нових сект в Російській імперії у другій половині XIX ст. Напрямки штундизму та проблема їхнього співвідношення із західним протестантизмом.

Тема 6. Розповсюдження західних протестантських течій в Росії.

Баптизм, злиття із ним штундизму. Причини активного розповсюдження баптизму в Росії наприкінці XIX – на початку XX ст. Поява адвентизму в Росії.

Тема 7. Виникнення нових російських сект.

Поява та трансформація толстовства. Іоанніти, підгорівці та «Новий Ізраїль», їх співвідношення із христівством. Ім'яславство в Росії.

Тема 8. Роль сектантства у російському суспільному житті та на межі другої половини XIX – початку XX ст.

Сектантство та інтелігенція на межі XIX – XX ст. Сектантство та революційний рух у Росії.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	семін.	лаб.	інд.	СР
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1						
Тема 1. Тема 1. Предмет та завдання спецкурсу.	20	4				16
Тема 2. Російське сектантство як культурно-історичний феномен.	20	4				16
Тема 3. Містичний напрямок «староруського» сектантства.	10	4				6
Тема 4. Рационалістичний напрямок «староруського» сектантства	10	4				6
Всього годин	60	16				44
Розділ 2						
Тема 5. Поява нових сект в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Штундизм	20	4				16
Тема 6. Розповсюдження західних протестантських течій в Росії	20	4				16
Тема 7. Виникнення нових російських сект.	10	4				6
Тема 8. Роль сектантства у російському суспільному житті та на межі другої половини XIX – початку XX ст.	10	4				6
Всього годин	60	16				44
Всього	120	32				88

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять
Навчальним планом не передбачено.

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Розвиток типології «секта-церква» Вебера-Трьольча у релігієзнавстві	15
2.	Проблема класифікації сектантських рухів у дорадянському діловодстві	15
3.	Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.	15
4.	Розкол духовництва на «велику» і «малу» партії наприкінці XIX ст. Переселення у Канаду.	15
5.	Поява адвентизму в Росії.	20
6.	Поява та трансформація толстовства.	8

6. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено.

7. Методи контролю

Контрольна робота, іспит (чотирирівнева шкала оцінювання).

8. Схема нарахування балів

Поточне тестування та самостійна робота	Підсумковий семестровий контроль (іспит)	Сума
Контрольна робота 1		
40	60*	100

*екзаменаційний білет складається з 4-х питань, два з яких оцінюються по 5 балів, 2 питання оцінюються по 25 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література Основна література

1. Бердяев Н.А. Духовное христианство и сектантство в России // Собрание сочинений. – Т. 3. Типы религиозной мысли в России. – Париж, 1989. – С. 441-462.
2. Бонч-Бруевич В. Д. Сектантство и старообрядчество в первой половине XIX века // Избранные сочинения. В 3 т. – Т. 1. О религии, религиозном сектантстве и церкви. – М., 1959.
3. Булгаков С.В. Справочник по ересям, сектам и расколам. – М., 1994.
4. Буткевич Т.И. Обзор русских сект и их толков. – Харьков, 1910.
5. Варадинов Н.В. История Министерства Внутренних Дел: В 8 кн. – Кн. 8: История распоряжений о расколе. – СПб., 1863.
6. Васильева Е. Н. Типология «церков-секта» Вебера-Трельча и её развитие в западных и отечественном религиоведении : автореф. дис... канд. филос. наук. – М., 2008.
7. Вебер М. Социология религии: Типы религиозных обществ // Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – С. 78-180.
8. Гараджа В. И. Социология религии: Учеб. пособие для студентов и аспирантов гуманитарных специальностей. – М.: ИНФА-М, 2005.
9. Жук С. Lost in translation. Радикальна Реформація чи двовір'я (Повертаючись до «Зниклої Реформації Росії» та Александра Клібанова) // Україна модерна. – 2011. № 18.

- 10.Липранди И.П. Краткое обозрение существующих в России расколов, ересей и сект как в религиозном так и в политическом их значении. – Лейпциг, 1883.
- 11.Бонч-Бруевич В.Д. Материалы к истории и изучению русского сектантства и раскола / Под. ред. В.Д. Бонч-Бруевича. – Вып. 1-7. – СПб., 1908 – Пг., 1916.
- 12.Конь Р. М. Введение в сектоведение. – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2008. – 496 с.
- 13.Клибанов А.И. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем. – М. 1973.
- 14.Мельников П.И. Белые голуби // Собрание сочинений. В 6 т. – Т. 6. – М., 1963. – С. 253-376.
- 15.Мельников П. И. Письма о расколе // Собрание сочинений. – Т. 6. – М., 1963.
- 16.Надеждин Н.И. Исследование о скопческой ереси. – СПб., 1845.
- 17.Никольский Н.М. История русской церкви. – М., 1832.
- 18.Новицкий О. М. Духоборцы. Их история и вероучение. – 2-е изд. – К., 1882.
- 19.Панченко А.А. Христовщина и скопчество: фольклор и традиционная культура русских мистических сект. - М., 2002.
- 20.Потоцкий В.П. Релігійне сектантство в Харківській губернії (1861–1917): Автореф. дис... канд. іст. наук. – Харків, 2004.
- 21.Пругавин А.С. Раскол и сектантство в русской народной жизни. – М., 1905
- 22.Савченко С. «Втрати при читанні», або до чого тут Клібанов? (відповідь Сергію Івановичу Жуку).
<http://www.historians.in.ua/index.php/dyskusiya/223-serhii-savchenko-vtraty-pry-chytanni-abo-do-choho-tut-klibanov-vidpovid-serhiiu-ivanovychu-zhuku>
- 23.Савченко С. Чи втратила Росія Реформацію? Історико-теологічний коментар до однієї теорії // Україна модерна. - 2010. № 6. – С. 195-248.

- 24.Собрание постановлений по части раскола. – СПб., 1858
- 25.Трѣльч Э. Церковь и секта // Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии. – М.: Аспект Пресс, 1996. – С. 226-237.
- 26.Федотов Г.П. Стихи духовные. Русская народная вера по духовным стихам. – М., 1991.
- 27.Харламов И.Н. Духоборцы // Русская мысль. – М., 1884. Год пятый, кн. XI. - С. 138-161; кн. XII, с. 83-115.
- 28.Щапов А.П. Умственное направление русского раскола // Собр. сочинений. В 3 т. – Т. 1. – СПб, 1906.
- 29.Энгельштейн Л. Скопцы и Царство Небесное: Скопческий путь к искуплению. / Авториз. пер. с английского В. Михайлина, при участии Е. Филипповой и Е. Левинтовой. - М., 2002.
30. Эткинд А. Русские секты все еще кажутся «obscure» // Non-fiction по-русски правда. Книга отзывов. – М., 2007. – С. 91-107.
- 31.Эткинд А.М. Хлыст. Секты, литература и революция. – М., 1998.

Допоміжна література

- 32.Robert P. Geraci and Michael Khodarkovsky. Of Religion and Empire: Missions, Conversion, and Tolerance in Tsarist Russia. Ithaca: Cornell University Press. 2001.
- 33.Zhuk S. Russia's Lost Reformation. Peasants, Millennialism, and Radical Sects in Southern Russia and Ukraine, 1830-1917. – Washington, 2004.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

<http://relig-library.pstu.ru/modules.php?name=r-30> (Бібліотека релігієзнавства та російської релігійної філософії. Видання XVIII – початку XX ст.)

<http://krotov.info/> (Бібліотека Якова Кротова)

http://az.lib.ru/janr/index_janr_13-1.shtml (Література та джерела з історії релігійних рухів, переважно, російського релігійного життя на межі XIX – XX ст.)

<http://molokan.narod.ru/> (Велике зібрання джерел та наукової літератури стосовно «староруського» сектантства, особливо, молоканства)

<http://www.sdhm.ru/> (Офіційний сайт Духовних християн-молокан Росії)

<http://xn--80akndejdb.xn--p1ai/> (Сайт, присвячений генеалогії молоканських родів. Розміщені деякі наукові праці та джерела з історії молоканства)

<http://religion.babr.ru/> (Довідкова інформація про велику кількість релігійних груп, в т.ч. і тих, що існували в Росії в XVII – на початку XX ст. Наукові праці в галузі історії та соціології релігії)

<http://www.rsl.ru/ru/s97/s339/> (Електронний каталог Російської державної бібліотеки. Деякі видання знаходяться у відкритому доступі)

<http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=197> (Бібліотека порталу Credo.ru)

<http://www.gumer.info>

<http://www.bogoslov.ru/>

Сектанство в Росії

ПИТАННЯ

до іспиту

1. Методологічні засади дослідження сектантства.
2. Дослідження російського сектантства у дорадянський період.
3. Радянська історіографія російського сектантства XVII – початку XX ст.
4. Сучасна історіографія російського сектантства XVII – початку XX ст.
5. Джерела з історії російського сектантства XVII – початку XX ст.
6. Статистика російського сектантства XVII – початку XX ст.
7. Причини поширення сектантства в Росії у XVII ст.
8. Спільні та відмінні риси російських та зарубіжних сектантських рухів
9. Специфіка «староруських» сект.
10. Розрізнення «раціоналістичного» та «містичного» напрямків «староруського» сектантства.
11. Проблема співвідношення віровчення та культової практики скопців та хлістів.

- 12.Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.
- 13.Причини поширення інтересу до містичного сектантства у російському освіченому суспільстві XVIII – першої половини XIX ст.
- 14.Хлисти та скопці серед представників російського православного духовенства.
- 15.Проект реформи О. М. Еланського.
- 16.Гурток К. П. Татаринової.
- 17.Боротьба державної влади та православної церкви із містичним сектантством.
- 18.Проблема впливу квакерства на утворення та розвиток духоборництва.
- 19.Розкол духоборництва на «велику» і «малу» партії наприкінці XIX ст.
20. Переселення духоборців у Канаду.
- 21.Поява та трансформація молоканства.
- 22.Взаємини раціоналістичних сект та державної влади у XVIII – на початку XX ст.
- 23.Поява нових сект в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.
- 24.Розповсюдження західних протестантських течій в Росії у другій половині XIX – на початку XX ст.
- 25.Роль сектантства у російському суспільному житті та на межі XIX – XX ст.
- 26.Секти та російська література «срібного віку».
- 27.Секти та російська релігійна філософія на межі XIX – XX ст.
- 28.Григорій Распутін та хлистіцтво.
- 29.Спроби залучення сектантських громад до революційного руху.
Володимир Бонч-Бруєвич.
- 30.Господарська діяльність сектантських громад та проблема трудової етики сектантів.
- 31.Культурне життя в російських сектах XVII – початку XX ст.

Шкала оцінювання

Знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

– "відмінно" – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– "добре" – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

– "задовільно" – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

"незадовільно" – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.